

279996

TRANSILVANIA

ORGANUL

ASOCIAȚIUNII PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA POPORULUI ROMÂN

Director : Dr. C. DIACONOVICH.

Anul al XXXVII-lea

1906. - 1907

Editura Asociațiunii.

SIBIIU, 1906.

TIPARUL TIPOGRAFIEI ARHIDIECEZANE.

Sumarul Transilvaniei.

	Pag.		Pag.
I. Istorie.			
<i>Un capitol din istoria ziaristicii românești-ardelene</i> — Gheorghe Barițiu, de Dr. I. Lupas.		X <i>Expoziția din București</i> , aviz în chestia trimerterii obiectelor pentru expoziția din București	56
	1	<i>Muzeu</i> , contribuiri	55
		<i>Prelegeri publice</i>	26
		<i>Secțiunile științifice literare ale Asociațiunii</i>	57
II. Literatură și știință.			
<i>Eminescu și Românii din Ungaria.</i> Idei culturale și literare. — Conferență ținută în sala „Muzeului Asociațiunii” din Sibiu la 19 Februarie v. 1905, de Ion Duma		IV. Din despărțăminte.	
<i>Fazele chemiei și foloasele ei</i> , conferență cetită de dl Arseniu Vlaicu, în ședința festivă a Secțiunilor științifice-literare ale Asoc., ținută în Brașov la 22 Sept. 1906	45	<i>Din despărțăminte</i> , Abrud-Câmpeni	27
<i>Pastelele lui Alecsandri.</i> Conferență ținută în sala „Muzeului Asociațiunii” din Sibiu în 1 Aprilie 1906, de Sebastian Stanca	96	— Brad	28
		— Deva. Partea introductivă a raportului comitetului cercual către adunarea desp. din 12 August 1906, de Dr. Iustin Pop	107
	29	— Dicio-Sân-Mărtin	28
		— Orăștie	28
		— Sătmăr-Ugocia	28
		— Timișoara	28
III. Din sinul Asociațiunii.			
<i>De încheiere</i> , de O. Goga	85	V. Cronică.	
<i>Discursul de deschidere</i> rostit de viceprezidentul Asociațiunii, dl Andreiu Bârseanu, cu ocaziunea adunării generale ținută în Brașov la 21 și 22 Sept. 1906		<i>Academia romând.</i> Concursuri pentru premii 1906	64
		VI. Bibliografie.	
	86	<i>Repertoriu bibliografic</i> al producțiunii literare din țară pe anul 1905	80

TRANSILVANIA

ORGANUL

ASOCIAȚIUNII PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA
POPORULUI ROMÂN.

Nr. I.

Ianuarie – Februarie.

1906.

Un capitol din istoria ziaristicii românești-ardelene.*)

— Gheorghe Barițiu. —

I.

Onorat Public!

Între acei bărbați, cari și-au jertfit toată tihna vieții luptând pentru emanciparea Românimii ardeleni de sub îndoitul jug al sclăviei politice și al celei intelectuale, între regeneratorii neamului nostru, un loc de cinste i-se cuvine, fără îndoială; și lui Gheorghe Barițiu, care cinci decenii încheiate a fost apărătorul înflăcărat și neobosit al tuturor intereselor românești. Atotputernicia divină i-a îngăduit destulă lungime de zile, ca să poată lupta alături cu două rînduri de oameni, totdeauna printre cei dintâi și mai aprigi luptători, făcând să sclipească arma sa, care nu erà o sabie, ci un condeiu . . .

A învârti un condeiu drept armă, e, de sigur, un lucru, care nu prea agită fantazia. Poate fi folositor și aducător de fericire pentru popoare, dar nu impune mulțimii, care se însuflețește mai ales pentru eroii zgomotoși și pentru bravurile lor amețitoare. Și Barițiu nu erà un erou de felul acestora. S'ar putea numi și el erou, dar în alt înțeles: eroul jertfitor al condeifului, al muncii fără preget și al perseveranței.

Munca lui nu se va putea aprecia după vrednicie altfel, decât neperzând din vedere măsura dreaptă indicată de însuș Barițiu,

*) Conferință publică ținută în sala festivă a „Muzeului Asociațiunii“ din Sibiu la 18 Februarie 1906.

care citând cuvintele istoricului francez Michelet scria într'un număr din »Observatorul«: »Nu admir atât pe acei eroi, cari într'o zi fac fapte mari, ci admir pe acela și acela este un adevărat erou pentru mine, care de dimineața până seara își face în conștiință datoria sa«. ¹⁾)

Și el și-a făcut-o, — din straja dimineții până în noapte . . .

Din primăvara tinerețelor sale și până în târzia toamnă a celor 81 de ani împliniți, dela anul 1838 și până la 1888, chiar până la 1893, anul morții lui, să ni-se arate un singur pas, o singură chemare a neamului românesc, la care Barițiu să nu fi alergat cu toată căldura inimii, cu toată lumina minții sale! . . . În special în istoria Românilor ardeleni, cu anevoie s'ar putea întâlni în acest restimp de peste cinci decenii fapte și lupte — cât de însemnate ori cât de mărunte ar fi ele — la cari Barițiu să nu fi avut mai totdeauna partea leului, sprijinind și îndemnând, unde vedeă porniri bune, povățuind și îndreptând, unde cărarea îi părea greșită.

De aceea viața și activitatea lui se contopește aproape cu desăvârșire în istoria Românimii ardelenene din secolul al XIX-lea și a voi să o povestești pe cea dintâi, ar însemna a încerca o descriere amănunțită a celei din urmă, lucru, care ar trece, dacă nu peste vrerea, de sigur peste putințele noastre și peste cadrele unei conferințe. Tot ce putem face cu acest prilej, e să înșirăm într'o scurtă povestire câteva momente din viața lui și câteva »părți alese« din istoria strădaniilor și luptelor lui de gazetar român.

II.

Barițiu s'a născut la 1812 în Jucul de jos, lângă Cluj. Străbunii lui se așezară în părțile aceste, coborând din districtul *Cetății de peatră* (Kövár), unde prin vitejia lor câștigară, prin veacul al XVIII-lea, dimpreună cu mulți alți Români din partea locului, diplomă nemeșască. Tatăl lui fiind slujitor al altarului, Barițiu petrece primii ani ai copilăriei în evlavia și cuviința liniștită a casei preoțești, unde prima carte, ce i-s'a pus în mână, fù *psaltirea*, iar în loc de dascăl, care să-l »pedepsească« în meșteșugul scrisului și al cetitului, bunicul său a fost acela, care i-a

¹⁾ »Observatorul«, Anul 1879, Nr. 49.

descurcat rostul și taina slovelor bătrânești. La vârsta de 8 ani fû trimis dimpreună cu fratele său Alexandru la Trăscău, să învețe carte ungurească și latinească. De aici ajunge peste 3 ani la Blaj, iar peste alți 4 la Cluj, pretutindeni fiind cel dintâi în ale învățaturii. După terminarea gimnaziului, profesorii lui unguri îl îndeamnă să continue a studia drepturile în Cluj, dar el se întoarce în seminarul din Blaj, ca să poată ajunge mai târziu preot, dupăcum erà dorința părinților și dupăcum cereà o tradiție familiară, ca darul preoției să nu se piarză, ci să se moștenească din tată în fiu.

Cei patru ani petrecuți în seminarul din Blaj au fost de o influință hotărîtoare pentru dezvoltarea ulterioară a tinărului Barițiu. Acî a învățat a fi și a rămâne Român dupăcum mărturisește însuș. ¹⁾ Acî a început a-și cercà iscusința condeiului, compunând, ori traducând și localizând câte o piesă dramatică pentru reprezentațiile, pe cari începuse a le dà cu colegii săi în sărbătorile Crăciunului, ²⁾ iar în ceasuri de avânt liric murmurând, ca orice tinăr, sfioase șoapte în versuri, cărora nu le erà dat să vadă lumina tiparului, căci, după propria lui mărturisire, din tot ce a scris până la vârsta de 25 de ani, nimic n'a păstrat, pentru că n'a meritat de loc. ³⁾ Totuș au fost aceste încercări preludiul modest al unei activități serioase și impunătoare, ce în curând aveà să urmeze.

După terminarea cursului seminarial n'a alergat să se căpătuiască în vreo parohie cu venite mari și eclejii largă, cum făceau și fac toți ai nostri până în ziua de azi. Nu; ci el a rămas în Blaj, unde la liceul de acolo i-s'a încredințat catedra de fizică, pe care însă nu erà s'o țină mai mult de un an, căci o altă chemare, în alt oraș, a fost rânduită să-i deschidă lui Barițiu teren pentru o muncă mai îmbelșugată și mai binefăcătoare. Deja ca seminarist fusese Barițiu chemat în două rânduri la Brașov pentru a dà instrucție unor băieți de neguțători frunțași

¹⁾ Cf. „Familia“ 1893, Nr. 18; precum și „Tribuna“ 1893, Nr. 91: pct. 4 din testamentul lui Barițiu, unde e vorba de condeiul de aur, ce i-l oferise femeile române lui Barițiu la împlinirea a 50 de ani de activitate gazetărească. Dorința lui Barițiu a fost, ca acest condei „să se ofere muzeului dela liceul din Blaj în semn de recunoștință, că acolo la liceu *am învățat să rămân Român și să scriu românește* 4 ani ca școlar, 4 ca seminarist în facultatea teologică și un an ca profesor“... .

²⁾ Cf. „Transilvania“ 1870, Nr. 11.

³⁾ Cf. „Transilvania“ 1870, Nr. 12, nota 2.

de acolo. El înțelese curând importanța Brașovului ca centru cultural românesc, cum fusese pe vremuri și avea să devină acum iarăș.

A observat aci la mulți un neastâmpărat dor de luminare și procopsință, lucru, care-l îndeamnă să adreseze, la 1835, Brașovenilor un memoriu intitulat »Disertație despre școli, pentru toți credincioșii de legea grecească din Brașov«, în care cu glas profetic spune, că »Românii peste puțin vor fi cunoscuți de nație« și semnalând cea mai neiertătoare trebuință a timpului, exclamă: »Școli, școli, bărbați brașoveni«!¹⁾

Glasul lui află ascultare. Peste un an neguțătorii din Brașov îl invită ca profesor la o școală, căreia toate îi lipsiau. El primi chemarea și veni la Brașov, cu gândul însă, că peste vreme se va reîntoarce totuș la slujba preoțească, pentru care se pregătise. La 1836 deschise școala românească din cetatea Brașovului numai cu 12 elevi, dar acest număr se urcă repede la 80 așa, că în acelaș an trebuî să-i vină ca ajutor un alt seminarist din Blaj, Andreiu Murășan, încruntatul cântăreț, de mai târziu, al durerilor noastre seculare. Cu ajutorul acestuia organiză și conduse Barițiu școala, în serviciul căreia nu avea să rămână multă vreme. Căci curînd, după sosirea lui la Brașov, în această cetate de întălnire a Românilor despărțiți prin hotare geografice și graniți politice, un drum nou se deschide vieții sale, un drum greu și prea puțin umblat, pe care înaintea lui Barițiu nici un Român ardelean și după el foarte puțini l-au putut străbate cu atâta cinste și ispravă.

În cartea sorții nu eră scris, ca glasul lui Barițiu să se piarză în fumul de tămăie al cutărei biseriçute de pe Târnavă, nici în colbul, care ruginește și ucide curând, al școlii. Un amvon, o catedră ar fi fost locuri cam înguste pentru acel belșug de energie, care sălășluiă în inima lui, predestinându-l astfel a munci pentru o chemare mai înaltă și mai grea. Nu duhovnic al unei parohii cu câteva sute de suflete, nu profesor de fizică ori de științe comerciale, ci un dascăl al tuturoră, marele dascăl al neamului și al vremii sale: iată ce eră să devină acel Gheorghe Barițiu, căruia i-s'a zis — și nu fără merit — Nestorul ziaristicii noastre.

Să vedem pentruce i-s'a dat acest nume.

¹⁾ Cf. A. Bârseanu. *Istoria școalelor centrale rom. din Brașov*. 1902, pp. 22—29

III.

Ziaristica, în gradul dezvoltării sale de azi, e unul dintre cei mai importanți factori ai educației politice și sociale; e o școală puternică și extinsă, în care toți cei chemați pot și trebuie să dea învățături, pe cari a le primi și urmă ar fi de datorința cetitorilor.

Ca orice instituție socială, ziaristica naște și ea din anumite trebuințe și este mai complicată ori mai primitivă, dupăcum e treapta de cultură a statului sau poporului, ce o posedă. Pornind din modeste începuturi, și menite a satisface mai mult unor trebuințe politice, ziarele s'au dezvoltat, deși cu mare anevoie, luptând cu apăsarea cenzurei și cu diferite alte obstacole; mai târziu au început a îmbrățișa din ce în ce mai multe ramuri ale muncii și culturii omenești, până când au ajuns a fi organisme indispensabile și factori de o importanță hotărîtoare în viața popoarelor.

*

Pe terenul ziaristicii românești-ardelene cu drept cuvânt se poate spune, că Barițiu a fost un deschizător de cale; el a dat cuprins serios și formă acceptabilă, el a croit direcția, ce avea să urmeze această ziaristică, dacă ținteă să devină o adevărată școală, o binefacere pentru popor.

Ziare românești au mai apărut și înainte de Barițiu, pentru Românii din Ardeal și Ungaria, fără ca însă apariția ori apunerea lor să fi lăsat vr'o urmă durabilă și luminoasă. Primele începuturi ale ziaristicii noastre datează din ultimul deceniu al secolului XVIII. Ele pornesc din Sibiiu, dela vestitul Ioan Molnár, »doftor de legi și profesor de tămăduirea ochilor« (cum îl numește Radu Tempea), care în trei rânduri a cercat să scoată o foaie românească, dar niciodată n'a izbutit.¹⁾ Mai târziu un editor și răspânditor al cărților românești: Zaharie Carcalechi, cercă la anul 1821, fără izbândă, editarea unei reviste, care să apară de douăori pe an sub titlul »*Biblioteca românească*« și cu un program, în care, pe lângă multe alte lucruri folositoare, se accentuă îndeosebi necesitatea cunoștințelor istorice. Cu încercarea aceasta izbuti Carcalechi abia la 1829, fără a o putea însă duce până la

¹⁾ Cf. *Jakab Elek*; »*Az erdélyi hírlapirodalom története 1848-ig*« și *Il. Chendi*: »*Începuturile ziaristicii noastre (1789—1795)*«.

capăt, dupăcum o plănuise. Peste alți opt ani, la 1837, începe să apară în Brașov o gazetă românească »*Foaia Duminecii*«¹⁾ pe care o scotiă Ioan Barac, translatorul senatului brașovean, cu cheltuiala neguțătorului Radu Orghidan.

Foaia pornise bine și devenise chiar la început foarte populară; în primul pătrar al anului avea deja 800 abonați, număr care a scăzut în o jumătate de an la 150. Scăderea aceasta rapidă nu se poate explica decât prin cuprinsul foii, care aducea o lectură cu totul nepotrivită. Anecdote, zaharicale romantice, istorioare de tot felul și ilustrații ciudate se reproduceau dintr'o foaie nemțească, *Pfennigmagazin*, ce apărea la Lipsca și eră menită a satisface trebuințele burghezimei, adevă ale unei clase de oameni, care la noi nu există. Proza incoloră și dulceagă, care dădea coloritul general al foii, numai ici colea eră împesăritată cu câte un articolăș mai de actualitate ori mai de interes²⁾ și cu poezioare — cât de șubrede și aceste — eșite din peana lui Barac.³⁾ Văzând editorul că »*Foaia Duminecii*« o să-i aducă pagubă, se înțelese cu tipograful Gött, să cerce și cu o foaie politică, poate ar fi interesul publicului mai mare pentru aceasta. Invitară pe tinărul profesor Barițiu, să primească redactarea. Așa apărū în vara anului 1837 »*Foaia de săptămână*«, dar numai în doi numeri, căci lipsindu-i concesiunea dela guvern, fū sistată imediat. Barițiu însă nu voiă să lase lucru baltă. Tipograful Ioan Gött avea deja dela 1834 concesiune de a scoate foi politice în limba germană și maghiară. In tipografia lui apărea »*Siebenbürger Wochenblatt*« de douăori și »*Blätter für Geist, Gemüth und Literatur*« odată pe săptămână.

Acum la inzistința lui Barițiu, de sigur, îndată după sistarea »Foi de săptămână« în 24 Iulie 1837 cere Gött concesiune și

¹⁾ „*Foia Duminecii* spre înmulțirea cei de obște folositoare cunoștințe, alcătuită de o soțietate a celor învățați, se ivește în toată Sâmbăta cu slobozenia celor mai mari . . . tiparul lui Ioan Gött în Brașov, prețul 2 fl. în argint“ . . . Acesta eră titlul foii.

²⁾ Așa d. p. în Nr. 6 se dă: „Biograficescul schiț sau descrierea scoasă din viața grofului Adam Revițki“ — iar în Nr. 11 se scrie: „*Pentru idile*“, arătându-se, „în ce chip s'a făcut această măiestrie poeticească“ . . .

³⁾ Nr. 1 d. p. se încheie cu următoarele 6 versuri:

„Eră ca să se mai pue
Aicea o grămădue
De idei ce s'au făcut;

Insă în cea următoare
Vor fi și mai pofitoare,
Căci aici n'au încăput!

pentru o foaie politică în limba română, lucru, care peste 9 luni abia, i-se permite cu condiția, ca din fiecare număr să trimită câte un exemplar cancelariei aulice transilvane și să observe strict legile cenzurei. Dar ei înainte de a primi concesiunea, care sosi abia în Martie 1838, deja în Ianuarie acelaș an, îndată după ce apuse »*Foaia Duminecii*«, începură a scoate o »*Foaie literară*«, pentru care nu se cerea concesiune și căreia peste o jumătate de an, probabil după modelul celei nemțești, îi dădură numele de »*Foaia pentru minte, inimă și literatură*«¹⁾

În sfârșit la 15 Martie 1838 apărû și primul număr din »*Gazeta de Transilvania*«.

IV.

Aceasta e geneza primelor foi românești-ardelene, cari aveau să pătrundă în cercurile largi ale publicului românesc, desfăcând vâlul de întunec, ce îl copleșia și împrăștiind desorientarea, în care orbecăiau cu toții. Dar unde erà acel public? Ori dacă lipsia, cine avea să-l creeze? Ce pregătiri avea, ce scopuri urmărea acela, care se apucà de una dintre cele mai însemnate probleme culturale și sociale?

Un public românesc, la care să fi putut conta cu siguranță, pe care să-și fi putut întemeia existența o gazetă, aici în adevăr nu erà.

Ceice vor fi simțit trebuința unei gazete pentru a fi în curat cu întâmplările din țară și din străinătate, erau puținii oameni cu școală și de obicei — ceceae trebuie de adăugit — cu școală străină. Aceștia își puteau cu înlesnire îndeștuli trebuințele lor, din cutare gazetă nemțească sau ungurească. O preoțime cultă ori o clasă mijlocie nu aveam. Iar straturile adânci și largi ale poporului, — pe obidirea și schingiuirea căroră să întemeia întreaga cetățuie de privilegii nemeșești — să afla în cea mai tristă stare de neștiință, pe cea mai de jos treaptă a culturii. Căci de țaranul român nime nu cercà a să apropià în alt chip, decât pentru a-l exploata, a luà zăciuiala din roada muncii lui și pentru a-i dijmui tot avutul. Nici o rază nu puteà să-i picure în suflet, ca să-l lumineze; la deșteptarea lui prin școli se vor fi gândit destul cei cu durere

¹⁾ Cf. »*Foaia pentru minte, inimă și literatură*«, Anul 1838, semestrul II, Nr. 1 (2 Iulie).

și cu tragere de inimă pentru popor, dar lucrul acesta a fost multă vreme cu neputință într'o țară, unde constituția, adică legiuirea țării închisese de mult ușile oricărei școli pentru o samă de oameni, aproape pentru un întreg popor, care eră cel românesc din țara Ardealului. De pela mijlocul veacului al XVIII-lea, însă, lucrurile încep a se schimba încâtva spre bine. Se deschid școlile cele mari din Blaj, cărora abiă peste o sută de ani eră să le urmeze altele, tot atât de mari, cele dela Brașov.

Prin acele se putù totuș creà un mic contingent de oameni doritori de carte românească. Dar Barițiu nu puteà să se gândească numai la acest număr mic de învățați, căci inima lui sângerà pentru cei mulți, aflându-se în întunerec și în umilință. Iar de altă parte se mai gândià și la cei-ce ridicându-se prin cultură, erau pe cale de a se înstrăina de neamul lor. Nici pe aceștia, ale căror așteptări erau mai grele de împlinit, n'ar fi voit să-i piarză. Deci prin foile sale, Barițiu ținteà să inaugureze un proces de frământare și închegare al diferitelor elemente, între cari stăteau încă deschise prăpastiile atât de mari și deschiliniirile icuite de veacuri. Foile lui trebuiau să devină o școală pentru toți: să-i ridice pe cei umiliți și înapoiati în cultură, luminându-le întunerecul minții, dar în acelaș timp să-i mulțumească și pe cei mai înaintați și să-i facă a-și iubi și cinsti neamul pe aceia, cărora valurile civilizației amenințau a le rupe orice legătură organică cu ai lor...

Și când luă asupra sa această sarcină grea, când se hotărî a trece din împărăția contemplațiunilor pe terenul faptelor bărbătești, eră abiă un tinăr de 26 ani, căruia îi lipsiau, firește, experiențele vieții și cunoștințele despre lume. Toată pregătirea lui nu puteà fi alta decât aceea, pe care i-o dăduse școlile din Cluj cu cele din Blaj, înmulțită încâtva prin propria lui diligență și prin experiența celor 2 ani de profesură. Dar dacă îi lipsiau aceste, dispunea, în schimb, de alte daruri firești, mult mai însemnate, cari aveau să-i aducă, peste vreme, deplina izbândă a visurilor lui din tinerețe. Nu îi lipsià mintea ageră, sufletul mare de Român, o voință de fer și o nemărginită încredere în puterea de viață și destoinicia culturală a neamului, din care făcea parte.

Inarmat cu aceste calități mari, curând aveà să câștige încrederea tuturor oamenilor de bine, cari nu întârziară a-i oferi

tot sprijinul, ce îl merită. Așa se adresează Barițiu, deja în cursul primului an de gazetărie, către căpetenia de pe atunci a scriitorilor români, către Ion Eliade Rădulescu cerându-i în două rânduri informații atât cu privire la starea literaturii române cât și la mersul afacerilor politice din principate. Eliade îi răspunde în 24 Noembrie acelaș an în o scrisoare foarte lungă, dându-i lămuririle de lipsă.

Cu aceasta se face începutul comunicărilor prin scrisori, întâlniri și convorbiri prietenești între Barițiu și cei mai de samă scriitori din principate, nutrind cu toții cele mai bune sentimente pentru luminătorul dela Brașov, pe care îl prețuiam vrednic de tot sprijinul și de toată prietinia lor, dacă nu din alt motiv, și numai în vederea marelui serviciu și a jertfelor, pe cari acesta începuse a le aduce pentru înaintarea Românilor ardeleni. Ioan Maiorescu spune clar, care a fost motivul prieteniei lui cu Barițiu. »Temeiul de adevărată prietinie cu tine — scrie Maiorescu¹⁾ — îmi era dragostea și silința ta către luminarea neamului nostru. Până ce tu vei rămâneă acel care ești acum către neamul tău, îți sunt prietin«.

Momentul, când începe Barițiu a împărtăși conaționalilor săi necesitatea unei educații politice și culturale românești, eră, cum nu se poate mai potrivit. Glasul timpului chemă pe toți deopotrivă să se pregătească pentru schimbările și prefacerile, ce aveau să urmeze. Și când cei din jur toți înaintau cu pași grăbiți, numai Românul să fie stat locului? Când în țară și în străinătate pretutindenea să simțiă o fierbere, o mișcare vie și impetuoasă, eră prea necesar să vie cineva, care să aibă dragostea și putința de a da și Românilor adumbriți prin văile Carpaților, deslușiri asupra întâmplărilor vremii și îndrumările de lipsă, cum aveau ei să-și întocmească lucrurile, ca ziua cea mare, ce aveă să sosească în curând, ziua cea de judecată și de răsplată să nu-i găsească în completă neștire și desorientare.

Scopul principal eră trezirea poporului la viață națională, iar mijloacele prin cari cercă să se aproprie de acest scop, erau graiul românesc, răspândirea gustului de cetire și desvoltarea interesului pentru toate chestiunile publice românești. Și când sosi

¹⁾ Cf. „Tribuna Poporului“ din Arad, anul VII. Nrul 49.

dela împăratul concesiunea pentru foaia politică, când Barițiu se văzû ajuns la putința săvârșirii planurilor sale de redesteptare și edificare a poporului, bucuria lui eră fără margini. »Suflete al meu — exclamă el în Nr. 1 al Gazetei — gătește a-ți vărsa toate sentimentele cele mai mulțămitoare înaintea prea bunului nostru suveran și părinte Ferdinand I-lea. Oh!, dar ele mă năpădesc prea multe de odată și tocmai prin aceasta îmi precurmă cuvântarea și-mi înădușe graiul....

... »Lățirea științelor și a cunoștințelor, împărtășirea ideilor la toate plasele de oameni! strigă astăzi toate națiile, toate stăpânirile cele înțelepte și părintești; mijloacele la acestea sunt cărțile, literatura, scrierile periodice lățite și propoveduite la toți. Nouă acestea ne lipsiă; iată că ni s'au dat și ni s'au dat atunci, când celelalte nații cu noi împreună locuitoare, încă au ajuns să cunoască, cumcă luminarea și desvolvirea ideilor unui popor, cum este al nostru, poate să-l pue în stare a contribui fizicește și moralicește la fericirea patriei, într'a căruia sân ne-am născut și ne hrănim.... Și acuma cine va mai îndrăzni a zice, cumcă noi sub părinteasca ocrotire a măritei case austriace avem vr'o piedecă din afară în cultivarea noastră? Nu sunt altele, decât acele, care noi singuri fără ajutorul altora le putem și suntem datori a le ridică și da într'o parte«. Iar în acelaș articol, la alt loc: »Sărăcia o ar pricinui cineva de cea mai mare piedecă a sporirei noastre. Este așa; dar oare unde se află omul acela, care dupăce cheltuește sume pentru trupul său, să nu-și ție duhul vrednic de 2—3 galbeni, care ar aveà să-i jertfească pe cărți și pe alte mijloace trebuincioase spre înmulțirea cunoștințelor și poleirea sa. Monarchul și compatrioții nostri nu știu ce bine mai mare ne-ar puteà face în ziua de astăzi, decât că ni se dă voie slobodă a ne luptă și a păși cătră luminarea noastră pe toate căile, cari sunt deschise și înaintea altor neamuri. Cu toții știu și pricep, cumcă renașterea unei nații pe o cale mai ușoară și mai scurtă nu este altfel cu putință, decât prin însași *lucrarea și îmbogățirea limbei și a literaturii* sale. La aceste să se deà sbor neîmpedecat și noi suntem scăpați de întunecime. Toate alte mijloace sunt nesigure și înșelătoare. Negreșit, că *o limbă străină, o mașteră oricare, rău ne va hrăni*«. Dar dacă s'ar afla careva de părere, că »novele politicești pociu să cetesc cu mult mai bine în limbi

străine«, unuia ca acesta îi reflectează Barițiu, că acelea »nu sunt scrise în interesul și amăsurat trebuințelor Românului, căci fiește care trage foc la oala sa, și un străin nu scrie în limba românească, cu atât mai puțin în duhul românesc; un străin, de-ar fi înțeleptul înțelepților, cosmopolitul cosmopoliților, nu cunoaște scăderile noastre, nu le simte pe acelea, prin urmare nici nu știe descrie mijloacele ajutătoare«.

În felul acesta lămurit știă zugrăvi Barițiu, chiar la începutul carierii sale de gazetar, tabloul situației, arătând cea mai nimerită cale spre mântuire, care eră și este aceea a lucrării cu mintea, a luptei cu armele culturii. Un program hotărît nu se dă și nici nu se putea da, căci nu se știă anume pentru cine se vor scrie acele foi.¹⁾ Dar părțile reproduse mai sus din amintitul articol, nu vor lăsa pe nimenea în nedumerire asupra scopului, pentru care hotărîse el a munci și a se jertfi. Creștere românească, cultură națională, cum s'ar zice azi, eră lozinca, pe care n'o putea tipări în fruntea foilor sale drept program, dar 'i-a succes, pe lângă admirabila lui stăruință, a o strecură pe nesimțite în sufletul cetitorilor săi.

¹⁾ Foile trebuiau scrise într'adevăr »pentru multe plase de oameni«. Pentru a putea cunoaște, cât de diferite erau așteptările unora și altora, sunt interesante scrisorile publicate de Barițiu în primii doi numeri ai »*Foii literare*« și despre cari el spune, că ar fi sosit la redacție din public. (Totuș credem a nu greși bănuindu-le izvorite din chiar peana lui Barițiu, cel puțin unele dintre ele.)

»*Scrisoarea unui bărbat serios*« cere: »Dă-ne nouă Dta (Dle Redactor) pe cea mai plină de învățatură din toate povestirile, *Istoria*, fără nici o podoabă sau modă, singur adevărul cel istoricesc simplu și frumos să o înfrumusețeze; adă-ne descrieri de viețile bărbaților celor mari, din veacurile vechi, precum și cele mai de apoi; noi tocmai acum avem trebuință de pilde, de care minunându-ne să le și urmăm; – cruță rogu-te gustul duhului nostru, nu ne face greață cu zaharicale romantice, dă-ne o hrană mai sănătoasă și mai înputeritoare!«

»*Un umorist*« ar dori vioiciune și lucruri înveselitoare »pentru lucruri științifice să îngrijască sistematicii și profesorii, iar de supărări și neplăceri să îngrijască *soartea*; ei să i se scurgă ochii«.

»*O doamnă boerească*« cere litere latinesci, »cari ar sta mai bine pe toaleta noastră«.

În »*scrisoarea unui cuprins de iubirea literaturii*« se zice: »Foile D-V. să slujească de mijlocitoare între deosebitele dialecturi, să păzească toți pașii, ce să fac în literatura românească«.

»*Scrisoarea unui duh frumos*« cere »soneturi, ode, versuri galante, traduceri sănătoase, însciințări și critici asupra produselor poetice străine«,

Barițiu își dădea perfect sama de greutatea, cu cari avea să lupte la început și cari erau multe și mari, atât cele dinlăuntru, cât și cele din afară. Intre aceste din urmă un obstacol de nelăăturat, eră *cenșura*, acest aprig dușman secular al tiparului, al cugetării și al cuvântului liber, care prin tipar cercă să-și deschidă cale la auzul mulțimii. Ca o sabie a lui Damocle, atârna această măsură de reprimare și nesiguranță asupra editorilor și redactorilor. Ei trebuiau a se mărgini la registrarea seacă a câtorva întâmplări, pe cari — dacă erau în legătură cu actualitatea locală, politică — nu erau iertați a le însoți cu nici un fel de observare. Indată-ce s'ar fi încumătat a exprima o părere mai liberă, a critica de-a dreptul o stare rea de lucruri, existența foii eră amenințată, chiar și pentru lucrurile cele mai de nimica. Și foile lui Barițiu primiră chiar din botez, drept nași, doi cenșori, un Sas și un Maghiar.

Își poate închipui oricine, câtă neliniște pricinuiă această situație între Scylla și Charibdys și de câtă precauțiune avea Barițiu trebuință, pentru a evita orice ciocnire, care ar fi putut aduce sistarea Gazetei, ori chiar totala zădărniciere a întreprinderii. De aceea în primii 10 ani ai foilor lui nu vom întâlni, decât un

»*Scrisoarea unei demoasele sau coconițe*« cuprinde următoarea dorință așternută în versuri demne de cuprinsul și de autricea lor:

„Eu aș petrece într'o țeară de fantasii,
Unde-amiroasă flori romantice mii de mii;
Unde 'nflouesc istorii și novele de dor,
Unde joacă fețe trandafiri de amor
Unde se plimbă visuri dulci în sus și 'n jos,
Unde peșitorul este îngrijat și doios.
În scurt eu aș ceti istorii și novele,
Care ne spun de căsătorii fără jale“...

»*Un patriot*« cere ca foaia »să nu fie un loc de repaus pentru cei bolnavi de minte, ci un magazin de idei sănătoase«.

»*Un negustor și econom*« scrie: »eu voiu să auz de an mănos și sterp, de secetă, roada bumbacului și a urezului.... foaia D-V. ar fi să o hotărăști numai pentru folosul nostru. Învățaiții cetesc destule cărți în limbi străine«.

Iar de încheiere urmează îndoiala, exprimată prin pretinsa scrisoare a »unui bătrân« sceptic, care se teme, că redactorul se va băga în chel-tuieli zadarnice și termină exclamând: »Unde o s'o mai scoată și Bucu-reștenii ăia, care vă băgară fumuri nouă în cap«!

Barițiu, cercând a da un program pentru foaie, promite, că va ținea samă de pofta abonaților. »Însă scoposul cel de căpetenie nu-l vom perde din ochi; cele ce sunt Românilor de neapărată trebuință vor precumpăni pe cele folositoare sau numai desfătătoare«... .

ton foarte moderat; nici nu se putea altfel. În Gazetă se siliă a împărtăși, pe cât se putea »esența întâmplărilor veacului«, iar în cealaltă în »Foaia pentru minte, inimă și literatură« căută »a mulțumii mai mult trebuințele cele neapărate ale nației sale«. (Adaos la Nr. 42 al Gazetei din 1841.)

Gazeta nu cuprindea la început, decât știrile din Transilvania și Ungaria, apoi pe cele din principate, iar la urmă și altele, cari veniau din toată lumea. Dela o vreme însă începe a permite acestor știri și câte un articol de fond, căruia i se zicea articol începător.¹⁾

Necesitatea acestor articoli începători o motivează mai târziu astfel: »Mulți oameni, cari nu voiesc a se despărți nici-decum de trebile *cele târâșe, ale vieții de toate zilele*, când li se întâmplă a ceti vr'un lucru ceva mai serios decât veștile din uliți, ei ne-pricepându-l zic, că sunt »nimicuri«, pentrucă în capetele lor nu încap nimic. Mulți iarăș sunt de aceea părere, că într'un jurnal ar trebui să se afle numai iacă așa, știri fabuloase, comedioase, mincinoase, ca să te ții de foale, când le cetești, iar nu lucruri mai cu măduvă, dătătoare de vre-o învățătură folositoare și deschizătoare de mulți ochi sufletești bătuiți de pretinii întunerecului cu orbire vecinică«. . . .²⁾

De aceea promite Barițiu, că va da de aci înainte în fruntea Gazetei mai adeseori »unele discursuri, disertații, debateri mai lungușoare, mai vârtos politice. Pentruce numai noi Românii să rămânem și pe viitor tot leneși de a cugetă ceva mai mult, a ne încordă și a ne ageri puterile minții? Pentruce să așteptăm spre multa noastră rușine, ca tot alții, să ne poarte lumina științelor înaintea noastră? Iar la alt loc: »Așa este, că ne va fi rușine a ne lăsa în voia ursitei și a orbului fatalism. Noi mai mult decât ceialalți, iubii mei frați, avem cea mai strânsă datorință, a ne folosi de științele scoase de alții la lumină și a trage din aceleași elemente de viață pe viitor. Deschideți istoria și veți vedea, că munții, văile și câmpiile Daciei dela începutul neamurilor pământului și până astăzi au fost totdeauna mai puțin luminate, decât

¹⁾ Așa tratează în Nr. 42 al anului 1839, „Puține idei despre negoțul și economia Ungariei, Transilvaniei și a țărilor vecine rom.“, în Nr. 18 anul 1840 scrie despre „Cauza orientală“, Nr. 10—1841 „despre căsătoriile mixte“ etc.

²⁾ Art. încep. Gazeta 1844 Nr. 5.

alte țări europene. Dela noi cei de acum se cere răspândirea luminei în aceste țări; sau dacă noi ne vom lenevi, vor veni alții și noi vom plăti foarte scump cheltuiala ospățului, *adecă cu viața*«. (Gazeta 1844 Nr. 11.)

În acești articoli Barițiu semnaleză multele scăderi și lipsuri de cari suferă Românul; își îndreaptă privirea asupra tuturor claselor de oameni; pe preot și pe învățător, ca și pe neguțător, industriaș ori plugar — pe toți deopotrivă îi îndeamnă la muncă stăruitoare și la împlinirea cu cinste a datorințelor naționale și cetățenești. Scrisul lui e adesea glas de aspră muștrare pentru cei în trândăvie și puternică chemare a celor de bine, spre cărările îndreptării. — Dar dorința ferbinte de îndreptare și stăruințele lui Barițiu le priviau cu ochi dușmănoși aceia, cari aveau îndestulitor motiv de a se teme, că prin ridicarea Românilor la o stare mai omenească, se surpă temelia bunăstării lor materiale și li se prăbușește cetățuia privilegiilor politice. În ochii lor Barițiu trecea de un tulburător al păcii și ordinii publice, când îndemnă pe Români la muncă și la câștigarea de »averi stătătoare, moșii«. Un conzilier din Cluj, Somlai, care eră suprarevizor de ziare, nu s'a sfiit a-i spune lui Barițiu, că prin foile lui propagă comunismul,⁹⁾ căci legile țării nu permit ca Valachii să aibă și ei proprietăți de pământ. Dar nu erau numai dușmanii noștri seculari de această părere, ci se aflau chiar printre boierii din principate, mulți, cari făceau tuturor Românilor ardeleni cap de acuzație din această nevinovată pornire spre bine, a cărei țintă nu eră alta decât, ca țaranul român, făcându-și rost de o sforicică două de moșie, să-și poată întemeia și el cu vremea o stăricică economică mai neatârnată, mai puțin aservită caprițiilor și asupririi nemeșești. Așa se explică, cum Barițiu, adeseori fiind împedecat a vorbi și scrie despre trebuințele neamului nostru, ne dă chiar și în Ga-

⁹⁾ În potriva acestei învinuiri protestă Barițiu neconținut prin scrisul său, (cf. art.: „*Românii nu sunt comuniști*“ în *Foia pentru minte* 1848, Nr. 49.) iar în „*Părți alese din istoria Transilvaniei*“ vol. II. p. 60, o zugrăvește astfel: „*Românii nici din nume nu cunoșteau, ce este comunismul; vrăjmașii lor însă îi deteră definițiunea; o bivoliță zălogită de cătră o comună dela un popă luteran fū baptizată comunism; requizițiunile militare impuse chiar de cătră comandanți, comunism; lemne tăiate din vre-o pădure în acea iarnă (1848—9) foarte aspră, în decursul războiului spre a se încălzi și soldații aproape degerați, tot comunism; câte un proces intentat pentru vre-o bucată de pământ, iarăș comunism; din contră turme de oi și sute de vite cornute răpite dela Români și mânate p'aci încolo, nu eră comunism*“.

zetă o mulțime de articoli școlastici ¹⁾ asupra unor probleme, cari par a fi fost îndepărtate și străine de preocupările Românilor năcăjiți de pe atunci. Dar nu erau fără folos, căci din ele se trăgeau totdeauna concluziile potrivite cu starea aceloră, pentru care se scriau și se strecurau, cu chipul acesta, pe o cale mai ocolitoare, în capetele cetitorilor idei și cunoștințe foarte prețioase pentru oamenii acelor vremuri.

Așa se făcea Gazeta, care era menită pentru trebuințele politice. Și tot cam așa mergea lucrul și cu Foaia, care deși mai literară, deci mai presus de cerințele și preocupările »târșe« ale vieții zilnice, păstră totuș o strânsă legătură cu realitatea împrejurărilor politice. Se găsesc în Foaie articoli politici, cari tot atât de bine ar putea ilustra și coloanele Gazetei. Probabil că în Foaie, tocmai fiindcă nu era politică și nu era sub o controlă așa severă, se strecurau uneori și cele suprimate din Gazetă.

Incolo în Foaie se făcea literatură foarte serioasă, mai ales istorică și filologică. Era aceasta o literatură de conservare națională, dictată de chiar împrejurările vremii. Tocmai pe atunci s'au început asaturile contra naționalității noastre și mai ales contra celui mai de preț atribut și simbol al acesteia: contra limbii. Așa numitul război al limbilor (Sprachenkampf, nyelv-harcz) avea să înroleze în șirul combatanților și pe Barițiu, care prin foile sale până la sfârșitul vieții n'a încetat nici o clipeală a apăra dreptul Românilor la limba lor, care e viața noastră. Și pentru-ca această limbă românească, să poată eși biruitoare din înverșunatul război, ce avea și are încă și azi să-l poarte cu diferitele influențe străine și curente ostile, ea trebuia îmbogățită și cultivată, ca să devină capabilă a cuprinde întreagă comoara de simțiri și gândiri a neamului și să poată exprima toate adâncimile, toate fazele vieții sufletești a Românilor, cari și ei se aflau acum în preajma celei mai însemnate prefaceri politice, sociale și culturale. Articollii pentru îndreptarea și poleirea limbii, pentru schimbarea ortografiei și pentru aflarea mijloacelor, prin cari s'ar putea mai cu ușurință ajunge la unitatea limbii, și prin aceasta la o unitate intelectuală și culturală, ani dearândul nu s'au curmat

¹⁾ Așa d. p. „articollii politici despre Elveția și istoria ei“ în Gazeta din 1847 Nrii 92—95 ori „Trăsuri din istoria Poloniei“ în Foaia din 1847, 5—10 etc. etc.

din coloanele Fcii. Părerii de ale Ardelenilor, Moldovenilor și Muntenilor se publicau aci neîntrerupt, mijlocindu-se astfel schimbul de idei atât de necesar în chestiuni vitale, unde gândirile resfirate trebuiesc închegate, lămurite și îndreptate spre o singură țintă.¹⁾

Prin asemenea discuții se pregătia calea spre limba românească unică, care să fie vorbită și înțeleasă de toți, iar prin articolii istorici, scriși parte mare de Barițiu, ori reproduși de prin Dacia literară a lui Kogălniceanu, Curierul românesc al lui Ion Eliade Rădulescu și Albina românească a lui G. Asachi, se înfățișează cetitorilor pilde demne de urmat din istoria popoarelor, dar mai ales faptele vrednicilor bărbați români din trecut. Ținta vădită și des accentuată a acestor articoli și studii istorice eră: »Să ne facem vrednici de virtuțile acelora, a căror nume îl purtăm, limba le-o vorbim, obiceiurile le păstrăm, de-a Romanilor«. ²⁾

Așa s'a urmat munca binefăcătoare de redeșteptare, un deceniu întreg, fără zguduirii și fără vr'o întrerupere volnică.

O frumoasă publicitate românească își crease Barițiu prin foile sale, pentru care interesul publicului creștea mereu, aducând spor în numărul abonaților, care s'a urcat în primii ani dela trei la opt sute. Barițiu învăța a cunoaște tot mai bine trebuințele sufletești și pe cele multe materiale ale cetitorilor săi. Acum condeiul lui — din nesigur și dibuitor, cum eră la început, — devenia din ce în ce mai priceput, mai hotărît în sbiciuirea relilor și mai repede în aflarea modurilor de îndreptare. Gazeta devenise cu adevărat »Gura Românilor«, cum o numește Treboniu Laurian, iar redactorul ei, după ce a văzut că greutățile începutului nu-l putură îngenunchia și după ce a observat la mulți dintre cetitorii săi o râvnă nobilă și o recunoștință, adusă jertfelor sale, putea privi cu satisfacție sufletească la începutul modest, ce l-a făcut și cu multă încredere la viitorul apropiat, de unde așteptă să-i

¹⁾ Îndreptarea limbii nu se putea face altfel, decât prin o împreună lucrare a tuturor. Ardelenilor li se aducea și pe atunci învinuirea, că scriu o limbă foarte greoaie, învinuire, pe care o accentuează C. Boerescu (Foaia 1845 Nr. 6), Barițiu recunoaște (Nri 9—12) că aici se scrie o limbă greșită, dar o justifică aceasta prin împrejurările, între cari a trăit limba română, observând în același timp, că nici limba română, vorbită de Munteni, nu e mai scutită de greșeli. În sfârșit recunoaște și C. Boerescu (Nr. 20), că nici a celor din România nu-i fără greș, totuși ei „se adapă din fântână, pe când noi din puț“.

²⁾ Art. lui Barițiu: „Noi Români“, Nr. 12 al Fcii, din 1840.)

vină izbânda și mai deplină. În adausul Numărului 42 al Gazetei din anul 1841, făcând o scurtă reprivire în trecutul foilor sale, zice: »Rugăm pe toți dintre cetitori, ca să arunce împreună cu noi o scurtă privire la cei 4 ani trecuți, cari fac viața foilor noastre. Înainte cu 4 ani, un public, ce redacția n'avea de unde să-l cunoască, o redacție, dela care publicul nu putea găci, cam ce ar avea să aștepte. Așadar, o întreprindere, cu atât mai grea pentru noi, cu cât eram mai convinși, cumcă toate națiile din patria noastră deopotrivă vor lua cu deadinsul aminte, cum se folosesc Românii de frumoasa publicitate, lor mai mult decât părintește dela prea înaltele locuri îngăduită«. Și îi cădea bine lui Barițiu să poată constata, ceace s'a dovedit în scurtă vreme, că Românii s'au știut folosi cât de bine de »cereașca măiestrie« a tiparului.

La 1852 putea înregistra îmbucurătoare dovezi de progres, cari îi prilegesc articolul »*Foile noastre*«, unde între altele spune: »Din cele trecute, după alte multe, cunoaștem și atâta, cumcă un număr însemnat din ai nostri, cari odinioară n'aveau să ce-tească mai nimic efemer, acum și-au făcut o neapărată trebuință, o mângăere și cinste a vedeă în casă-și o gazetă, a ceti și a cugetă asupra celor cetite. Pe noi încă din toate, împrejurarea asta ne mângăe mai mult«. (Foaia 1842, Nr. 52).

Dela o vreme publicul, care nu eră și nu-l cunoștea redacția de loc la început, se formase și începea a se adresa cu pretențiuni, știă ce vrea și cerea, ca redacțiunea să se conformeze așteptărilor lui. La 1847 începuse a apărea în Blaj »*Organul Luminării*«, redactat de Cipariu și tipărit cu litere latine. Mulți cereau acum și lui Bariț, să schimbe haina foilor sale, înlocuind slovele cu litere. Unii cereau apropierea limbii mai spre radicalismul filologic, alții mărirea formatului ambelor foi și urcarea prețului și iarăș alții învrăstarea articolilor atât de serioși, cu alții mai ușori, mai de petrecanie«. — Tuturora le răspunde Barițiu în Nr. 51 al Foi din 1847: »Cărare de labirint, cărare foarte des opăcitoare alese această redacție dela început, sau mai bine, ea nu o alese, ci îi fù strâns dictată de starea culturii poporului românesc, care este atât de variantă, de aci vine, că aceste foi trebuiră să se facă pururea, »*tuturor toate*«, cum zice scriptura . . . Regula noastră trebuie să fie: *Festina lente!* Alte redacții

își aleseră alt public, care le duce sau pe care îl duc ele mai cu iuțeală; o aristocrație, un cler procopsit și altele; al nostru e amestecat foarte; însă va veni și timpul pentru schimbări. În privința alegerii articolelor noi zău nu avem timp de glume și de petrecanii multe; nația ne întârzie, trebuie să alergăm«. — Vedem deci, că Barițiu nu era omul progresului precipitat, ci el dorea înaintare cumpătată și sigură, fără potigneli și fără zdruncinări, cari ar fi putut să strice totul. Și nu era omul, care să-și plece urechea unor dorinți, ca acele, cari țintiau la articoli de glume și petrecanie. El a știut fi un bun căpitan intelectual, care nu se lasă abătut din calea sa spre o țintă serioasă, de cătră public, ci însuș știă să cărmuiască ca un adevărat *dictator* publicul, pe care singur îl înjghebase. Cuvântul lui de povață trebuia să fie, precum a și fost, ascultat.

V.

Dar aveau să urmeze zile vițoroase, ani de zguduire și cutremur, dupăcum se presimția și prevestia înainte. Anul 1848, *das tolle Jahr*, cum îl numesc Nemții, care promitea popoarelor, toate libertățile, se apropia în porniri năvalnice, ca să schimbe orânduilele învechite și nedrepte de până aci, a căror povară nu mai era de suferit. Furtuna mântuirii — după expresia lui Alecu Russo — a început și, nu peste mult, palaturile de strâmbătate aveau să se prăvălească surpate de blestemul norodului.

Înainte însă de a-și revărsa binefacerile sale, acest an venia să deslănțuiască patimi în izbucniri furioase, să stoarcă șiroaie de sânge, prin cari să-și primească botezul noua ordine de lucruri, ce avea să ia ființă. Și cum de sunetul înfricoșat al armelor amuțesc Muzele, — și munca pacinică a luminării poporului prin gazete, trebuia să sufere atunci întrerupere. Cele două foi românești dela Brașov, făcuseră, timp de un deceniu, tot ce le-a stat în putință, pentru-ca »*ziua cercării* să nu-i afle pe Români fără oleiu în lampă, rățâcind pe câmpuri«. ¹⁾ Barițiu precizase destule-ori, în foile sale, dorințele și postulatele Românilor ardeleni. Ce s'ar fi ales de acest popor — se întrebă el mai târziu, ²⁾ — dacă anul 1848 nu l-ar fi apucat nici măcar cu acele începuturi ușoare de educație politică, nici cu atâta sentiment de libertate, cât s'a

¹⁾ „Foaia“ 1848, Nr. 10.

²⁾ „Observatorul“ 1885, Nr. 36, (foișoară).

putut infiltra în spirite sub tutoratul cenzorilor, prin acele două foi periodice și prin ce a mai urmat alătura cu acelea?

Și atâta a fost destul, ca Românii să se poată manifesta ca popor, cu vrednicie și cu demnitate, inspirând celor din jur groază și uimire. Iar lupta, ce s'a desfășurat mai târziu între asupritori și asupriți, — deși atât de inegală, Românii neavând ce opune tunurilor adversare, decât pepturile lor de oțel și tunuri cioplite din buturugi de brad, totuși — aveă să le aducă glorie și să încunune pe acel Rege al Munților, cu vecinica aureolă a unui erou de epopee.

În acești ani de înverșunare a trebuit să-și ia, firește, și redactorul dela Brașov partea sa de suferințe.

În toamna anului 1848 fû chemat la Sibiu, ca membru în comitetul împăciuitor al țării, căruia poporul îi zicea »gubern românesc«. La redacție rămase Andrei Murășan. Dupăce Bem luase la 11 Martie Sibiul, iar peste 9 zile Brașovul, foile au încetat cu totul, membrii comitetului s'au împrăștiat și dintre toți Barițiu a fost acela, care a suferit mai mult. Casa lui jefuită, nevastă-sa cu un copil la piept, cu altul de mână, pribegind prin Țara Românească fără adăpost și mângăiere, el însuș în prinsoare muscălească, purtat dela Câmpina la Cernăuți și aci aruncat în fiare, de unde abia intrevenirea familiei Hurmuzaki îl putu liberă...! Dar publicul românesc a știut alerga cu căldură să sprijinească pe Barițiu în zilele cruntelor sale suferințe.¹⁾

La stăruința și cu sprijinul lui Șaguna se întoarce apoi în 18 Octomvrie 1849 iar la Brașov; unde prietinii îl îndeamnă să ceară de nou concesiune, pentru a continua cu redactarea foilor. Concesiunea i-se dă în Decemvrie și i-se detrage din nou peste 2 luni (în 25 Februarie 1850), fiindcă începuse a publica în »*Foia*

¹⁾ Tuturor sprijinitorilor săi de atunci și de mai târziu le adresează Barițiu în Nr. 15 al *Foi pentru minte* etc. din anul 1861, un cuvânt de mulțămintă, din care merită reproduse următoarele șire:

»Preastimaților bărbați români!... D-Voastră voțiți să aflați merit în lucrările mele literare și publicistice de ani 22 încoace. Dați-mi voie însă a vă observa, că eu am mâncat în toată viața mea numai pâne românească udată cu lacrimi de Români și Române; prin urmare am fost dator să și lucru pentru acea pâne. — Am putut lucra, pentrucă națiunea mi-a plătit faticile cu denarii săi cei câștigați în crunta sudoare a fiilor și ficelor sale. Am suferit însă persecuțiuni și robie muscălească și nemțească și mi-am pierdut puștica: avere (1848) prin mânilor impilorilor.

pentru minte« raportul lui Avram Iancu, iar poruncii, care venia de sus, dela locurile mai înalte ca să sisteze publicarea, n'a voit să-i deă ascultare. Pentrucă Barițiu nu erà omul supus, gata în tot momentul a-și plecă capul înaintea celor mari și tari. Dimpotrivă în fața acestora erà de o îndărătnicie, care stă bine oricărui Român luptător și din pricina căreia (*wegen Halsstarrigkeit*) în curînd fù trântit la părete, cum însuș se exprimă; iar foile lui de nou sugrumate, răpitate chiar din mîna aceluia, care atîta ostense și jertfise pentru ele. Când reapar în 9 Septemvrie 1850, pe Barițiu nu-l mai îngăduiau a le redactà, ci denumiră dela guvern pe Iacob Murășan, lipind în fruntea Gazetei pajura cea cu două capete, chipul biruitor al stăpînirii austriace... Barițiu a rămas și mai departe primul și cel mai harnic colaborator al foilor, căroro el le-a fost dat ființă și cari tocmai din acest motiv ar fi trebuit să rămână și mai târziu, »dreapta lui proprietate căștigată cu sudori de sînge«.1)

* * *

Dupăce a fost amovat dela redactarea foilor, Barițiu nu își curmă activitatea politică, dar în acelaș timp îndreaptă atențiunea alor săi asupra unui alt ram al vieții naționale, asupra celui economic. Se gîndește la înființarea unei fabrici de hîrtie la Zărnești. Aflîndu-se cîteva oameni cu parale, se adună un capital de 80,000 fl. și Barițiu e trimis în străinătate, să procure cele de lipsă pentru fabrică. Cu acest prilej călătorește prin Austria, Germania, Belgia și Francia, îmbogățindu-și capitalul de cunoștințe cu o sumă de experiențe foarte prețioase. Fabrica de hîrtie se pune în lucrare, Barițiu rămîne directorul ei 20 ani, până când întreprinderea sfârșește cu un regretabil fiasco, cum au obiceiul să încheie mai toate încercările noastre de acest fel.

Pe când națiunea întregă gemea în lanțurile servituții, pe când patria toată era numai o temniță mare și feroasă pentru toți conaționali, mei; pe când frații mei cădeau scâlțați în propriul lor sînge, să cuvenea oare ca eu să mă trag la o parte, să caut singur a fi liber și avut?!...

...Iar dacă acum eu am să cer ceva dela națiune, aceea este numai ca pentru orice cazuri neprevăzute de ochiu omenesc să mi ia sub al său scut soția și cei 5 copilași. Mai departe tot restul vieții mele și chiar viața mea stă la dispozițiunea națiunii și a patriei — a acestei patrii nefericite ca și noi fiii ei, căroro până acum nu ni-a fost nici iertat a zice, că o avem de patrie«!

1) Observatorul, Nr. 49, 1879.

VI.

Intr'aceea sosită o zi tot atât de memorabilă pentru Românii ardeleni, ca și ziua de 3/15 Maiu 1848. Pecăt de însemnată este aceasta în istoria noastră politică, tot așa de epocală este în istoria strădaniilor noastre culturale ziua de 4 Novembrie 1861, data constituirii »Asociațiunii transilvane pentru literatura și cultura poporului român«. Barițiu, firește, nu putea lipsi dela o lucrare atât de momentuoasă și salutară. Pe lângă Șaguna, Cipariu, Ioan cav. de Pușcariu etc. și el a fost un »spiritus rector« al lucrărilor întreprinse pentru înființarea Asociațiunii. La rugarea lui Șaguna elaborează și Barițiu un proiect de statute și un program foarte vast și variat, pe care Asociațiunea nu l-a putut desăvârși, în toate punctele sale, nici până azi. După propunerile lui Barițiu Asociațiunea ar fi fost chemată să îngrijască în școalele populare de cărțile școlastice trebuitoare, de compunerea unui compendiu din istoria Transilvaniei pentru popor și pentru școalele inferioare, de starea agriculturii, horticii și viticulturii, a pomăritului și a pădurilor, mai departe să dea descrierea comparativă a locuitorilor și porturilor din diferitele ținuturi românești să discute chestiuni igienice, fiziologice și psihologice cu privire la Români, să pregătească o colecție de cele mai bune balade românești-ardelene, să colecteze toate inscripțiile române din Transilvania, să studieze în mod comparativ flora Transilvaniei, Bănătuului și a Bucovinei cu numiri române. Toate aceste puncte la un loc eră să formeze programul unei reviste periodice, care aveà să apară sub egida și cu cheltuiala Asociațiunii. Revista apărut la 1 Ianuarie a. 1868, purtând numele »Transilvania« și redactată de prim-secretarul Asociațiunii, care eră Barițiu. Oricât și-ar fi dat însă acesta silința, programul cel vast și frumos nu l-a putut realiza în tot timpul de 20 ani, cât a fost redactor al Transilvaniei. Și dacă nu l-a putut, nu eră vina lui. Cauza e a se căută în lipsa de sprijin și de interes, din partea acelorora, care ar fi putut și ar fi trebuit să-i vină într'ajutor, cu mult-putinul lor, scriind fiecare ce și cum s'ar fi priceput. Dar nu s'a întâmplat așa, ci Barițiu a rămas aproape singur, așa că nu numai redactă foaia, ci de multeori trebuia să o scrie din capăt până la sfârșit. Și fiindcă între preocupările lui științifice cea mai de competenie eră istoria națională, Transilvania deveni încetul cu

încetul o revistă istorică, primind caracterul unei foi de specialitate. Neobositul Barițiu scria fără încetare la studii istorice, dintre cari unele cu bun temei și cu destulă pătrundere — când avea timp să le lucreze cum se cade, — iar altele, cele născute din necesitatea momentului, din lipsa de alt material, cu care să umplă foaia, natural că au rămas mai de a doua mână. Aceste scrieri ale lui Barițiu, precum și mulțimea de documente, pe cari el le publică mereu în »Transilvania« nu avură darul de a atrage un număr mai însemnat de cetitori pentru foaia Asociațiunii, așa că în scurt timp se contractă un deficit de vr'o 4000 florini. Atunci se auziră voci de nemulțămire, unii cereau sistarea foii, lucru, care nu se putea întâmpla, căci Asociațiunea nu lucra pentru bani și nu redactă această foaie din speculă, ci pentru răspândirea culturii în popor. Barițiu însuș, văzând nemulțămirea, își dăduse în cei dintâi 6 ani de 4-ori demisia, dar adunările generale îl alegeau de nou, cu toate că el voia să lase să mai cerce și altul și mai voia »să scape de iobăgia în care fù aruncat sub titlul foarte frumos de secretar primar și de redactor«. ¹⁾

Amărăciunea lui a trebuit să fie foarte mare, când în ședința comitetului Asociațiunii din 10 Novemvrie 1874 s'a aflat un om, un avocat, firește, care a propus ca remunerațiunea redactorului să fie redusă dela patru la două sute florini. Propunerea nu s'a putut primi; lucrul acesta aruncă totuși o lumină foarte tristă asupra unei tagme de oameni, cari nu văd decât banul și n'au alt principiu în viață decât strângerea lui. Barițiu însuș se simți foarte dureros atins și indignarea îl făcù să destăinuiească, câtă muncă și osteneală îl costă redactarea foii. Spune, că el nu s'a obligat niciodată să scrie singur foaia, ci a primit a fi numai redactor, care să aranjeze materialul, ce va sosi dela alții. — Dar acum vede, că singur trebuie să scrie aproape foaia întreagă. »Și dacă ar fi numai cu scrisul; dară studiul de fer, preparațiile de săptămâni și luni întregi, pe care le cere un singur articol, să fie luate întru nimic? dară înmulțirea necurmată a bibliotecii private în lipsa unei biblioteci publice costă zeci și sute Numai literații să lucre de pomană? Numai literații să trăiască cu apă și cu aer? De când oare acei, cari se ocupă toată viața

¹⁾ „Transilvania“, 1874, Nr. 24.

lor cu literatura, sunt condamnați a flămânzi, a umblă golani și totuș a dà de pomană? Spune mai departe Barițiu, că pentru »Transilvania« a lucrat câte 800 oare la an și i-s'a plătit pe 2 oare 1 fl., pe când dela Gött primia remunerațiune îndoită, a dăruit deci, națiunii muncă neplătită în valoare de 2400 fl. și încheie: »Desfidem pe oricare dintre literații noștri de dincoace de Carpați, afară numai de doi, ca să ne arete când au donat d-lor pentru scop literar asemenea sumă, fie în bani, fie în laboare«. ¹⁾

Cu toate aceste Barițiu erà hotărît a lupta mai departe; a rămas redactorul »Transilvaniei« până la adânci bătrânețe, dându-și toate silințele, ca să răspândească prin acest organ cultura și literatura națională, să le ridice pe aceste la rangul unui *cult religios*, la adăpostul căruia să se întrunească toți Românii, pentru a primi întărire și înălțare sufletească. Voiă cu orice preț să-i înduplece pe Români a studia și cunoaște bine întreg trecutul lor de suferințe, a se interesă pentru toate trebuințele naționale și a-și pregăti cu bună chibzuială, calea spre un viitor mai fericit.

Pe lângă Transilvania începuse dela 1878 a redacta și un nou ziar politic: »*Observatorul*«, care apărù la Sibiu șapte ani dearîndul. Tocmai la 40 ani după prima sa încercare cu *Gazeta*, venia acum *Nestorul* cel îmbătrânit cu vrednicie pe câmpul ziaristiceii românești, să împărtășiască neamului său bogatele experiențe, câte a putut culege în tot decursul celor patru decenii de muncă, de lupte politice crunte și de laudabile stăruinți culturale și literare. Dacă la 1848 în primul număr al »*Gazetei*« nu putea dà un program hotărît, acum acesta nu mai lipsia, căci Barițiu știa cătră cine se adresează și ce trebuie să spună. În acest ziar sunt împărtășiate convingerile lui politice și sociale, ideile național-economice și o mulțime de amintiri istorice și literare, povestite cu mult cumpăt și rară modestie din partea aceluia, care erà acum ca un patriarh al publicisticeii române.

*
*
*

În politică Barițiu erà apărătorul înflăcărat al independenței Transilvaniei. Unirea acestei țări, săvârșită fără învoirea Românilor, dar cu concursul câtorva dintre ei, la 1848 și apoi la 1865

¹⁾ *Ibidem.*

o considerà ca cea mai grea lovitură, dată elementului românesc. Nici decum nu s'a putut împacă cu această schimbare; nu, fiindcă credea, că lucrul s'ar fi putut și altfel. Realitatea o dovedise aceasta atunci, când 2 ani de zile 1863—64 a răsunat în incinta dietei ardeline limba românească și dacă aceasta nu s'a putut urmă și mai târziu, dacă hotărârile favorabile pentru Români, ale acelei diete, au fost ulterior casate, Barițiu credea că lucrul acesta s'a întâmplat și din greșeala alor noștrii, pe cari el îi sfătuisese la 1860, se nu participe la senatul imperial din Viena (verstärkter Reichsrath) până nu să asigure prin o nouă diplomă autonomia Transilvaniei, iar la cea convocată în toamna anului 1865 în Cluj, pe baza unei legi electorale strigător de nedrepte, să nu se ducă chiar nici un Român. Mai târziu la 1867 a urmat iarăș o mare nedreptate pentru Români, o revoluție pacifică, cum numește Barițiu dualismul, în care 2 popoare — cu tendință de cutropire — se fac poruncitoare preste alte 8. Erà acum sigur, că elementul românesc nu se mai poate validită, de aceea Barițiu a fost un intransigent apărător al pasivității față de dieta din Budapesta. Direcția aceasta a eșit învingătoare. Cât a dăinuit ea și ce rezultate a produs, se știe.

În atitudinea politică a lui Barițiu se poate întâlni o notă ideală, care erà departe de oportunism, de considerații practice, când să vorbiă de interesele vitale ale neamului. Aci el nu voia să cunoască nici o tocmeală cu nime. Speranța, că Românii ar putea ajunge vreodată la înțelegere cu Maghiarii, Barițiu o avea din tinerețe, dar mai târziu o pierduse cu totul în urma câtorva încercări comedioase, ce s'au făcut spre scopul acesta, ca cea dela Alba-Iulia din Februarie 1861, ori ca cea dela 1872 pusă la cale de ministrul președinte Melchior Lónyay. Atunci scria el în Gazetă, că nu mai crede în posibilitatea unei apropieri sincere și durabile a Ungurilor cătră Români, căci Ungurii nu vor să îngăduie nimic, iar Românii nu pot renunța la nici un drept al lor. »Văd și eu — scrie Barițiu în acel articol¹⁾ — mai pe fiecare zi luându-se măsuri, cari țanțesc la omorîrea naționalității române; cu toate acestea fiindcă eu cred, precum am crezut totdeauna în imortalitatea elementului

¹⁾ Nr. 1 Gazeta 1872.

național-român nu mă tem, că vor fi în stare să sugrume naționalitatea română. Iară dacă totuș ar fi posibil vr'odată un asasinat ca acesta, atunci aceasta s'ar putea executa numai și numai cu ajutor nemțesc; însă așa, că odată cu a Românilui, ar bate și oara ultimă a națiunii ungurești. Domnul cu sclavul în acelaș mormânt; așa ceva s'ar mai putea».

Aceeaș încredere o avea Barițiu și în puterea de viață și desvoltare a limbii române. Atacurile îndreptate contra ei, prin legile dela 1879 și 1883, pentru maghiarizarea școlilor, le consideră drept anachronizme, măsuri întârziate și foarte primejdioase tocmai pentru aceia, cari le aduceau. În Nr. 4 al Observatorului din 1879 scria: »Este minciună politică groasă, că Românii numai din ură nu vreau să învețe limba maghiară, ci poporul nostru, ca și alte popoare, nu voiește să-și piardă timpul cu învățarea ei din simpla cauză, că nu-i simte lipsa și nici că-i va simți-o vr'odată..... Orice limbă străină o înveți numai dacă-i simți trebuința și dacă-ți place, iară de silă niciodată. Restul este tirănie.«

*
*
*

Optimist, cum a fost în tinerețe, așa-l vedem pe Barițiu până la sfârșit. În toate luptele, câte a avut să poarte și pe lângă toate desamăgirile, ce a trebuit să îndure, inima lui a rămas neatinsă de scepticism, de această boală cronică, care surpă și istovește azi puterile multora dintre noi. Cu aceeaș persistență a luptat întregă viața pentru un ideal, care era realizabil: unitatea culturală a tuturor Românilor și pentru unul, care era și este greu de ajuns: putința de a ne dezvoltă liber, deși sub cărmuire străină. A scris toată viața sa luminând, apărând și îndreptând. Succese efemere, trofee de o zi, ori popularitate n'a vânat niciodată, ci a mers înainte fără șovăire pe calea, care era atât de grea și a rămas, între toate împrejurările, cuvântătorul fără zăbavă și sfătuitorul cuminte, care n'a urmărit altceva în cariera sa de gazetar, decât binele și înaintarea neamului. Dintre scrierile lui multe s'au dat uitării. Căci așa e soarta gazetarilor, a acestor zileri ai condeiului: articolii lor se uită dimpreună cu întâmplările, cari le-au dat naștere. Dar cine va trage la îndoială marea binefacere, ce a rezultat din cuvântul lui de sfat și de povață, pe care îl împărtășia zilnic cu atâta dragoste și stăruință..!

Scrisul lui Barițiu — zice dl Iorga ¹⁾ — așa de îmbelșugat, a fost practic și trecător: el a fost ca acea parte din apa ceriurilor, pe care pământul o înghite fără a mai da rîuri vecinice, dar din care se înalță pe câmpiile de catifea verde și de aur palid hrana miilor de oameni, care adesea uită să mulțamească.

Dr. I. Lușaș.

PRELEGERI PUBLICE.

Urmând unei bune învățături, hărăzite din pilda străinilor, în timpul mai apropiat s'a introdus și la noi obiceiul conferințelor. Nu numai străinătatea ale cărei îndeletniciri purced din o mai înaltă pricepere a trebuințelor neamului ci înșiși compatrioții noștri sași ne dau în această privință bune îndrumări. Din jurnalele lor ne convingem zilnic cum în orașele și satele lor avântul cultural nu e supus dormitării ci se reîmprospează prin interesul celor meniți să călăuzească destinele acestui neam. La sat preoții și învățătorii sași în duminicile petrecute în cuviință — împart sfaturi culturale și trebuincioase lămuriri economice acestui popor disciplinat, — iar la orașe toți câți au primit botezul cultural al străinătății, îndeosebi *profesorii* — își spun înaintea publicului cuvântul lor de povață. Nu ar strică dacă și oamenii noștri cu carte și-ar da silință să interpreteze în *acest chip* datoria lor de »frunțași« ai noștrii, căci din puzderia toastelor, cari împodobesc patriarhalele petreceri, ori din gama somnoroasă a proceselor verbale nu s'a făurit niciodată soarta mai bună a unui popor. — »Asociațiunea« și-a împlinit datoria, când, urmărind scopul unei mișcări culturale mai întemeiate, a pus la dispoziția despărțămintelor o mulțime de publicațiuni pentru înființarea de biblioteci populare la sate și a publicat premii de câte 100 coroane pentru fiecare despărțământ unde se arangează prelegeri economice. Rămâne ca de aici înainte preoțimea și învățătorii noștri să spriginească această acțiune, iar despărțămintele noastre să părăsească tradiționalul uz al ședințelor fără spor, dedicându-se unei activități mai prielnice. În alt loc al revistei noastre se publică estrasul mai multor rapoarte, cari privesc activitatea despărțămintelor din anul trecut. Acolo se va vedea, cum despărțământul Timișoara, în urma zelului și chibzuinței bune a conducătorilor, a dovedit că pătura largă a poporului dela sate are și însuflețirea și înțelegerea unei înaintări culturale. — Cărturarii din diferitele noastre centre ar putea urmă pilda aceasta de ale cărei roade bune s'ar putea convinge cu prisosință din spiritul de înaintare și disciplină al poporului sășesc.

În Sibiu, încă din anii trecuți, s'a introdus obiceiul conferințelor și prelegerilor publice, cari astăzi, având acest frumos palat ce se îmbie acestor prestațiuni, ar putea luă proporții mai mari, îndeosebi când ne convingem că nu lipsește adevăratul interes al publicului. În această pri-

¹⁾ In „Sămănătorul“ Anul III. Nr. 19.

vință datorită de inițiativă revine oamenilor de litere cu cari ne mândrim, cu deosebire profesorilor noștri, al căror cuvânt suntem convingși că îl vom auzi de aici înainte mai des la catedra din sala festivă a Muzeului. S'ar putea țineă câteva prelegeri sistematice din istoria și literatura noastră națională, s'ar putea da lămuriri de istorie culturală, descrieri de călătorii și conferințe din istoria artelor cu ajutorul proiecțiilor de skiopticon.

Seria prelegerilor din acest an a fost deschisă de dl prof. *Dr. Ioan Lupaș*, cu un capitol din trecutul ziaristiceii noastre, care se publică în acest număr al revistei.

A doua conferință a fost ținută de dl *Emanuil Comșa*, cassierul băncii »Transilvania« — tratând subiectul unei descrieri de călătorie: »Londra«. Cu ajutorul proiecțiilor de skiopticon, dl Comșa a dat un tablou al vieții din capitala Engliterei. Trecând în revistă principalele instituțiuni culturale ale acestui oraș, făcând reflexiuni istorice asupra așezămintelor mai însemnate și insistând asupra principiilor de educație cari au promovat desvoltarea acestui neam sănătos, — ne-a zugrăvit icoana unei febrile activități pe toate terenele și a dat lămuriri asupra moravurilor engleze, scoțând la iveală cu ochiu ager o mulțime de note particulare.

Conferința dlui Comșa a fost ascultată cu interes de public și nu ar strică dacă ar fi trezit în cei de față, cari au făcut asemeni călătorii, spiritul de datorie, care i-ar putea îndemna la astfel de prestațiuni.

Conferința a treia, care ne-a dat dovada străduințelor unui bun elev al seminarului teologic dl *I. Duma*, a reîmprospătat o pagină din Istoria literaturii noastre. Dl Duma a tratat subiectul: »Eminescu și Români din Ungaria«, reconstituind din date biografice și din operele postume ale poetului, legătura intimă sufletească a lui Eminescu cu Români dela noi. Eminescu a fost preocupat de toate chestiunile de importanță ale vieții noastre publice. Cuvântul lui de povățuire s'a spus cu menirea de a lumina cărările tinerei noastre »Asociațiuni transilvane«, de a arăta trebuințele unui teatru la noi și de a îndreptă pe un drum mai bun limba noastră literară, care pe aceste vremi tânjă încă sub robia implacabililor etimologiști. Cuvintele poetului privitoare la limba noastră literară, spuse cu toată priceperea celui povățuit de un înalt simț artistic — nu și-au pierdut actualitatea încă la noi și n'ar fi fără folos, astăzi când s'a dat întregă recunoașterea acestui profund cunoscător al trebuințelor noastre, să fie cetite și studiate cu mai mult interes scrierile lui »politice și literare.«

Seria conferințelor nu s'a încheiat încă și nădăjduim, că acest exemplu va fi urmat de toți voitorii de bine ai poporului nostru.

DIN DESPĂRȚĂMINTE.

Despărțământul Abrud-Câmpeni. Comitetul cercual al acestui despărțământ a ținut mai multe ședințe și o adunare cercuală în comuna Albac. Din acest prilej s'a cetit de dl Demetriu Goia conferința: »Cultura po-

milor în locuri muntoase«. Acest despărțământ are trei agenturi organizate în comunele: Abrud-sat, Buciumani și Sohodol.

Despărțământul „Brad“. Comitetul cercual al acestui despărțământ a ținut în cursul anului 1905, mai multe ședințe ordinare și o adunare cercuală. A înființat biblioteca acestui despărțământ care azi numără 12 opuri în 54 volume în valoare de 41 cor. 25 bani. A decis ca în cursul anului 1906 să țină mai multe conferențe populare pe teritoriul despărțământului Brad și esmis o comisiune pentru a pregăti un plan de prelegeri și a angaja conferențieri.

Despărțământul D.-Sânmartin. Comitetul cercual al acestui despărțământ a ținut anul trecut două adunări cercuale, în cari s'a decis înființarea unei biblioteci ambulante în D.-Sânmartin și s'au rezolvit afacerile curente.

Despărțământul „Orăștie“. Comitetul cercual al acestui despărțământ a ținut în anul 1905 3 ședințe. Pentru a deșteptă mai mult interesul poporului față de unele prelegeri aranjate comitetul acestui despărțământ și-a procurat un skiopticon, ținând la 10 Sept. în Orăștie prima conferență dl Dr. I. Radu, prof. în Brad, cu subiectul »Din viața lui Iisus«. — Aceeaș conferență s'a ținut la 15 Oct. în Romos și în Turdaș la 22 Oct. — unde s'au cetit prelegeri economice din partea inv. dir. dl C. Baicu din Orăștie, membru al comitetului cercual. S'a decis cumpărarea unei serii de diapozitive pe seama skiopticonului — acoperindu-se cheltuielile prin contribuții benevole. În Romos s'a înființat din prilejul acestor conferențe o bibliotecă populară — din broșurile editate de Asociațiune.

Despărțământul „Sătmar-Ugocia“. Comitetul cercual al acestui despărțământ a ținut o adunare cercuală în Bicsad și trei ședințe ordinare în Baia-mare, Seini și Borlești — în cari s'au rezolvit afacerile curente. Pentru agentura din Seini s'a dezvoltat o activitate mai remarcabilă sporindu-se biblioteca la numărul de 326 volume, în urma stăruințelor dlui George Achim, director al institutului »Sătmareana«. S'au mai înființat biblioteci populare în comunele Șișești, Iosip, Mofținul-Mic și Lipo. S'au ținut două conferențe populare în Bicsad, combătându-se »alcoholismul și socialismul« — ce s'au încuibat în aceste părți.

Despărțământul Timișoara. Mai mult zel și interes s'a dovedit în conducerea acestui despărțământ a cărei activitate o conziderăm ca un îndemn de muncă pentru toate despărțămintele Asociațiunii noastre. La sfârșitul anului 1905 acest desp. dispune de 20 biblioteci populare cu 1722 opuri, pentru augmentarea cărora s'au mai cumpărat în cursul anului trecut 314 opuri. Comitetul cercual a ajutat școale populare sărace cu suma de 280 cor. Din prilejul examenelor școlare s'au distribuit ca premiu în 108 comune 1150 cărți. Comitetul a mai cumpărat 100 exemplare »Modele de cusături țărănești« cari au fost împărțite gratuit școalelor de fete de pe teritoriul Despărțământului, — asemenea s'au cumpărat și împărțit școalelor populare 120 exemplare din broșura »Regulele ortografice« editată de Asociațiune. Fondul cultural al despărțământului administrat la comitetul central face 5000 cor. Activitatea acestui despărțământ are cel mai puternic sprijin în persoana dlui Emanuil Ungureanu, sub a cărui înțeleaptă conducere s'a inaugurat această frumoasă mișcare culturală.